

ศิลปะบนผืนผ้า มนต์เสน่ห์แห่ง “ผ้าโหมพัสตร์” อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ART ON FABRIC, FASCINATING OF “KHOMAPASTR FABRIC” HUAHIN DISTRICT,
PRACHUABKHIRIKHAN PROVINCE

เวชกร ตาลวันนา*

Wechagorn Talwanna

*มหาวิทยาลัยเมธราธย์

Metrarath University

E Mail : wechagorn.t@mru.ac.th

Received : April 6, 2023

Revised : May 26, 2023

Accepted : May 31, 2023

บทคัดย่อ

ผ้าเป็นศิลปะ และวัฒนธรรม ที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาผ่านกระบวนการความคิด กรรมวิธีการผลิตลงลายรูปแบบ จนพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ มีอัตลักษณ์สามารถบ่งชี้ถึงถิ่นฐาน ท้องถิ่น ชาติพันธุ์ “ผ้าโหมพัสตร์” อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีความโดดเด่น บอกเล่าเรื่องราวอันยาวนานเป็นภาพตัวแทนของอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียง ชิ้นงานมีความพิถีพิถัน มีเอกลักษณ์เฉพาะบ่งบอกถึงความเป็นไทย และเมื่อนึกถึงสินค้าหัตถกรรมของอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเป็นสินค้าของซื้อของฝาก ลำดับแรกเมื่อมาเที่ยวหัวหิน อีกทั้งผ้าโหมพัสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการประกวดเวทีระดับชาติ และเวทีระดับโลก เป็นการเชื่อมโยงว่าเป็นตัวแทนทางศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ ผ่านการประดิษฐ์สร้างสรรค์แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้อย่างสง่างาม

คำสำคัญ : ผ้าโหมพัสตร์, เอกลักษณ์ท้องถิ่น

ABSTRACT

Fabric is an art and culture which indicative of wisdom through thought processes; Production techniques, styles, patterns until it develops into unique product that can identity local, region and ethnic. “Khomapastr fabric” Huahin district, Prachuabkhirikhan province, outstanding tell a long story and representation of Huahin district, Prachuabkhirikhan province as a famous and sophisticated product, Uniqueness indicating Thainess and when thinking of handicraft products of Huahin district, Prachuabkhirikhan province, Khomapate fabric will be the first choice for souvenirs. In addition, “Khomapastr fabric” is a part of the national stage contest and world-class contest, it is a link that is representative of art and national culture through creative inventions to show the uniqueness of Thai to be evident to Thais and foreigners with gracefully..

Keyword : Khomapastr fabric, local identity

บทนำ

“ผ้าไหมพัสดร์” เป็นชื่อของผ้าพิมพ์ลายด้วยวิธีพิมพ์ด้วยสกรีน (Screen printing) มีแหล่งผลิตตั้งอยู่เลขที่ 128 ถนนเพชรเกษม ตำบลหัวหิน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จุดเด่นของผ้าไหมพัสดร์ นับแต่อดีตถึงปัจจุบันยังคงเน้นที่ลายผ้าพิมพ์ลายไทยชั้นสูง ประเภทผ้าเกี่ยวทอง ซึ่งเป็นผ้าภาษาทรงของรัชกาลที่ 4 ที่มีแต่ราชสำนักเท่านั้น (กฤษฎา พินศรี และคณะ, 2536) ในปัจจุบัน ผ้าเกี่ยวทอง ไม่ค่อยนำมาตัดเป็นเสื้อสวมใส่เท่าใดนักเพราะถือว่าเป็นของสูง และมีราคาสูงแต่ได้มีการออกแบบและปรับการใช้งานเป็นอย่างอื่น เช่น ผ้ามาลัย ปกหมอน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง ฯลฯ นอกจากผ้าเกี่ยวทองที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมพัสดร์แล้ว ปัจจุบันมีผ้าฝ้ายพิมพ์ลายอื่น ๆ มากกว่าหนึ่งพันลาย โดยเน้นลายที่เป็นลายไทย และธรรมชาติ เช่น ลายกระหนก ลายหัวโขน ลายหมาก รุกไทย ลายเด็กหัวจุก ฯลฯ ซึ่งเป็นลวดลายที่เข้ามา แต่สมัยดั้งเดิม ภายหลังพัฒนาแปรเปลี่ยนให้ร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น ทั้งลวดลาย สี สัน การออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

นักออกแบบชุดประจำชาติ และห้องเสื้อ ได้นำผ้าไหมพัสดร์มาตัดเย็บเป็นชุดประจำชาติเพื่อใช้ในการประกวดทั้งในเวทีระดับชาติ และเวทีระดับโลก เมื่อปี พ.ศ. 2551 การประกวดมิสไทยแลนด์ยูนิเวิร์ส ณ เมืองนาตริง ประเทศเวียดนาม ควีนาราชวัลชุดแต่งกายประจำชาติยอดเยี่ยมมาได้อีกครั้ง โดยมีตัวแทนสาวไทย คือนางสาวกวิณตรา โพธิจักร หรือ น้องแก้ว กับชุดประจำชาติในชื่อชุดว่า “สปิริต ออฟ ไฟต์ติ้ง” เป็นผลงานของสถาปัตย์ มูลมา เล่าถึงผลงานชิ้นนี้ว่า “เป็นชุดที่หยิบเอาศิลปะการป้องกันตัวของไทยที่เรียกว่า มวยไทยมาใช้ ผ้าที่ใช้จะเลือกโทนสีแดง ทองและดำ เพราะสีแดงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลือดนักรู้ ความร้อนแรง ดุดัน สีทองสะท้อนถึงความมั่งคั่ง ส่วนสีดำ แสดงถึงความสุขุม ในส่วนของผ้าคลุมใช้ผ้าไหมพัสดร์ ซึ่งเป็นผ้าพิมพ์ลายไทยที่มีเอกลักษณ์ เหมาะกับการนำเสนอเอกลักษณ์ไทย” (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2552)

ชุดประจำชาติในแบบประยุกต์ สำหรับการประกวดมิสไทยแลนด์ยูนิเวิร์ส ปี 2551

ที่มา: หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, 2552

“ผ้าไหมพัสดร์” ผ่านกาลเวลาความทรงจำอันยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2476 จวบจนปัจจุบัน ผ่านทายาทในรุ่นที่ 3 ยังคงอนุรักษ์เอกลักษณ์ในกระบวนการผลิตพิมพ์ลาย คือทำด้วยมือทั้งหมด โดยคนงานส่วนใหญ่เป็น คนพื้นเพในอำเภอหัวหิน เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นพ่อสู่รุ่นลูกหลานที่มีการสืบทอดความชำนาญเฉพาะด้านจากบรรพบุรุษของเขา ต้องอาศัยภูมิปัญญาของคนรุ่นเก่าเนื่องจากพิมพ์ผ้าด้วยมือ ทุกขั้นตอนมีเทคนิคที่ซับซ้อนต้องเป็นช่างพิมพ์กับคนทำสีที่ชำนาญงานเท่านั้น จะเห็นได้ว่ากรรมวิธีการผลิตทุกอย่างก็ยังผลิตด้วยมือตั้งแต่ต้นจนจบ เริ่มจากการผสมสี ทำกรอบเขียนลาย ถ่ายลงกรอบ มีเพียงการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้บ้างในบางกระบวนการ คือขั้นตอนการซักritz และอบผ้า เท่านั้นที่ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เหตุผลที่ต้องใช้เทคนิคสมัยเดิมอยู่เพราะต้องการอนุรักษ์ความดั้งเดิมให้ยังคงไว้

จากข้างต้น ผ้าไหมพัสดร์ มีมนต์เสน่ห์ในผืนผ้ากล่าวคือเมื่อคนทั่วไปเมื่อเห็นผืนผ้า หรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าไหมพัสดร์ สามารถสัมผัสได้โดยทันทีว่าสินค้านี้มาจากโรงงานไหมพัสดร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยผู้เขียนแยกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1. กรรมวิธีการผลิต 2. ลวดลายของผ้า และ 3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์

มนต์เสน่ห์ผ่านกรรมวิธีการผลิต

ในการผลิตผ้าไหมพัสดร์ เริ่มต้นด้วยการเลือกวัสดุและวัตถุดิบในการผลิต ได้แก่ ผ้า สีย้อมผ้า สีพิมพ์ ผ้า กาวน้ำ

ผ้าใช้พิมพ์ลายมีหลายประเภทได้แก่ ผ้าโทะเร ผ้าฝ้าย ผ้าป่าน ผ้าคอตตอน 100% ผ้าดิบ

โรงงานแบ่งสีออกเป็น 2 ประเภท คือสีที่ใช้ในการย้อมผ้า กับสีสำหรับพิมพ์ผ้า สีที่ใช้ในการย้อมผ้า ได้แก่สีรีแอคทีฟ (Reactive Dyes) จะใช้ย้อมผ้าคอตตอน 100% ผ้าจะมีโทนสีสว่าง และสีแว้ด (vat dyestuff) ย้อมผ้าทุกประเภท ผ้าที่ได้จะเป็นผ้าสีโทนทึบ ส่วนสีที่ใช้ย้อมผ้าประกอบไปด้วยสีน้ำ จะใช้กับผ้าคอตตอน 100% และสีน้ำมันจะใช้ผ้าแคนวาส ผ้าโทะเรป๊อบลิน (poplin) และผ้าดิบ โดยโรงงานไหมพัสดร์มีสูตรการผสมสีโดยเฉพาะในการผสมสีแต่ละครั้งมีความผิดพลาด บวกลบ ไม่เกิน 10%

กาวน้ำ สำหรับซึ่งผ้า เป็นกาวที่หาซื้อได้ทั่วไป ลักษณะเป็นของเหลวใสนำมาทาบนโตะพิมพ์ก่อนที่จะวางผ้าลงไป มีคุณสมบัติทำให้ผ้าไม่เคลื่อนหรือย่น เวลาที่วางบล็อกสกรีนเพื่อปาดสี หรือพิมพ์สีลงไปในตัวเอง

เครื่องมือในการพิมพ์ผ้า ได้แก่

1. โตะสกรีน พื้นโตะเป็นผ้าใบมีเพื่อให้บล็อกสกรีนวางในตำแหน่งที่ตรงตามลายที่วางไว้ โดยแบบพิมพ์ไม่เคลื่อนหรือพิมพ์เพี้ยนจากต้นฉบับ และทำให้การซ้อนของสีในแต่ละสีนั้นตรงกันอย่างไม่ผิดพลาดอีกด้วย โดยแบ่งเป็นโตะสำหรับพิมพ์ลายทั่วไป กับโตะสำหรับพิมพ์ผ้าเกี่ยวทองโดยเฉพาะ

2. เครื่องชัก – ริดผ้า เพราะผ้าบางชนิดต้องชักเสียก่อน เนื่องจากผ้าบางชนิดมีการเคลือบด้วยแป้งหรือกาวไว้ ถ้านำไปพิมพ์เลยสีที่พิมพ์จะไม่ติด เมื่อชักเสร็จแล้ว เครื่องจะทำกระบวนการรัดผ้าให้เรียบไปในตัวพร้อมที่จะนำมาวางบนโตะพิมพ์ได้อย่างเรียบเสมอกับโตะพิมพ์พร้อมที่จะพิมพ์สีได้เลย

3. เครื่องอบ – ริดผ้า หลังจากพิมพ์ผ้าเสร็จจะต้องผ่านกระบวนการอบโดยผ่านเครื่องเพื่อให้ความร้อนทำให้สีไม่หลุดเวลาซัก และส่งผลให้สีที่พิมพ์นั้นเข้มเสมือนตอนพิมพ์สีใหม่ ๆ ด้วย เมื่ออบเสร็จเครื่องจะทำการรัดไปในตัว เพื่อที่จะนำผ้าไปพับเป็นตั้งหรือม้วนต่อไป

4. บล็อกสกรีน บล็อกสกรีน จะทำจากโครงไม้ในรูปแบบของสีเหลี่ยมจัตุรัส หรือสีเหลี่ยมผืนผ้า

5. ยางปาด การพิมพ์ผ้าไหมพัสดร์จะเป็นยางปาดที่ออกแบบเป็นพิเศษ เฉพาะตัวจับของมือ ซึ่งจะมิดามที่ยาวทั้ง 2 ด้าน เพื่อให้คนจับทั้ง 2 ฝั่ง ปาดสีโดยเบ็ดเสร็จครั้งเดียวโดยไม่มีการซ้ำในการปาดสีและยางปาดทั่วไปสำหรับพิมพ์ผ้าลายที่มีขนาดเล็ก

กรรมวิธีการผลิต แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการทำลายหรือทำบล็อกสกรีน อันดับแรกจะต้องมีบล็อกสกรีนผ้า ซึ่งบล็อกนั้นจะทำจากตะแกรงไหม หรือไหมญี่ปุ่นหรือไหมสวิตเซอร์แลนด์ โดยการซึ่งให้ตั้งกับกรอบไม้ หรือที่เรียกว่า เฟรม หรือบล็อกนั่นเอง ในลักษณะของรูปสี่เหลี่ยม, สี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังจากนั้นต้องใช้น้ำยาเคมี กับกาวอัดซึ่งในส่วนประกอบของกาวอัดนั้นจะนิยมใช้กาวอัดสีฟ้าหรือสีชมพู ขึ้นอยู่กับความสะดวกของช่าง แต่ถ้าจะให้ทนนานจะต้องกาวอัดสีชมพู ผสมกับน้ำยาไวแสงตามอัตราส่วน นำมาปาดบนตะแกรงไหม หรือบล็อก ตามลักษณะหน้าและหลัง ตามพัดลมให้บล็อกแห้ง ขั้นตอนนี้จะต้องทำในห้องมืดเท่านั้นห้องมืดต้องมีดวงไฟสีส้มโดยประมาณ ไม่เกิน 50 วัตต์ ถ้ามากเกินไป บล็อกตะแกรงไหมที่ปาดกาวอัดนั้นจะเสียไม่สามารถฉายแสงได้ หลังจากเตรียมพื้นบล็อกในการที่จะถ่ายลายเรียบร้อยแล้วจะต้องนำบล็อกมาทาบกับแบบลวดลายที่กำหนด กดทับให้สนิท ถ่ายกับแสงนีออนโดยคำนวณระยะเวลาตามที่กำหนดจากนั้นนำไปล้างน้ำสะอาด ลวดลายที่ถูกถ่ายแสงจะหลุดออกไปโดยน้ำเปล่าจะชะล้างส่วนที่ต้องการออก ก็จะได้อัลลอยด์ที่พร้อมสกรีนในอันดับต่อไป หลังจากที่ได้ถ่ายแสงผ่านแบบจากบล็อกสกรีนเรียบร้อยแล้ว ต้องมีการตรวจสอบแบบก่อนที่จะลงมือสกรีน โดยนำลายมาเปรียบเทียบพร้อมใช้กาวอัดสีน้ำเงินอุดบริเวณลายที่ชำรุดแล้วจึงนำไปเป่าให้แห้งเพื่อที่จะสกรีนลายต่อไป

2. ขั้นตอนการเตรียมผ้า เริ่มด้วยการนำผ้าสีขาวที่ส่งมาไปซักแล้วต้มให้แบ่งที่จับอยู่บนตัวผ้าหลุดออกก่อน เพื่อผ้าจะไม่เป็นต่างดวง เพื่อเข้าสู่ขั้นตอนการย้อมสี ซึ่งขั้นตอนนี้ถือว่าสำคัญมาก แต่ถ้าหากผ้าที่ส่งมาเป็นผ้าสีอยู่แล้ว ไม่ต้องผ่านกระบวนการนี้ แต่จะต้องนำไปซักด้วยสบู่เพื่อล้างน้ำยาเคมีที่เคลือบผ้าออกเสียก่อน เสร็จจากขั้นตอนนี้แล้ว ต่อไปเป็นขั้นตอนปั่นแห้งโดยนำผ้าเข้าห้องอบผ้า จากนั้นนำไปเข้าเครื่องรีดชักและต้ม

3. ขั้นตอนการซึ่งผ้า ต้องทำอย่างระมัดระวังที่สุด ขั้นตอนที่แรกต้องทำให้สะอาดที่สุด อย่าให้มีฝุ่น เพราะต้องทากาวน้ำลงไปบนโต๊ะซึ่งจะทำให้ผ้าที่ซึ่งนั้นตึง ติดแน่นไม่เคลื่อน เพราะจะมีรอยย่นไม่ได้แม้แต่รอย และสะดวกต่อการพิมพ์ลาย โดยทุกครั้งหลังจากที่พิมพ์ผ้าเรียบร้อยแล้วต้องทำการล้างโต๊ะทุกครั้ง เพื่อล้างคราบกาวน้ำที่ติดโต๊ะอยู่

4. ขั้นตอนการพิมพ์ผ้า ลายผ้าที่จะนำมาพิมพ์นั้นต้องแกะเป็นกรอบเตรียมไว้ การพิมพ์ผ้ามีวิธีการคล้ายกับการทำซิลค์สกรีน เมื่อเตรียมกรอบลายไว้เรียบร้อยแล้ว ก็ตักสีใส่ลงไปด้วยกับเกลี่ยสีโดยใช้คน 2 คน อยู่คนละฝั่งของโต๊ะซึ่งผ้า ในการเกลี่ยสีนี้ต้องใช้วิธีการรอบเว้นกรอบเพื่อไม่ให้สีติดแน่นกับโต๊ะซึ่งผ้าจนเกินไป ขั้นตอนที่ต่อไปก็คือยกผ้าขึ้นตากไว้ที่ราวซึ่งอยู่เหนือโต๊ะซึ่งผ้า เพื่อให้แห้งก่อนนำไปซักด้วยน้ำสบู่ ล้างสีที่ตกค้างอยู่ให้ออกไป ต่อจากนั้นก็นำมาพิมพ์ลายที่เปียก ๆ อยู่ไปเข้าเครื่องอบให้แห้งแล้วรีดเป็นสำเร็จออกสู่สายตาลูกค้าได้

ขั้นตอนการพิมพ์ลาย : ผ้าเขียวพิมพ์ทอง
ที่มา : Siammanussati.com

มนต์เสน่ห์ด้านกรรมวิธีการผลิต ผู้เขียนมีความรู้สึกลอยลางจะกล่าวและทำความเข้าใจในรายละเอียดด้านกรรมวิธีการผลิตทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต เริ่มตั้งแต่การทำบล็อกสกรีนนั้นจะต้องใช้ความชำนาญในการทำล้วน ๆ การผสมกาวอัด ระยะเวลาการแห้งของกาวอัด หรือเทคนิคการปาดกาวอัด ในอัตราหน้าหลังที่แตกต่างกันเป็นความลับของกระบวนการอัดกาว และการคำนวณของแสงไฟที่ต่างออกไปในแต่ละแบบ เพราะแบบที่นำมาใช้มีทั้งแบบละเอียดและแบบที่มีช่องว่างมากน้อยแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้นเทคนิคกระบวนการ ในขั้นตอนนี้จะแตกต่างกันไปของแต่ละฝีมือช่าง ส่วนลักษณะเด่นชัดในการทำลายผ้าไหมพัสดรรวมถึงกรรมวิธีข้างต้น จนสู่กระบวนการพิมพ์จะมีความเป็นธรรมชาติของการพิมพ์ด้วยมือมากกว่าเครื่องจักร ซึ่งเครื่องจักรนั้นจะเหมือนกันทุกลายและการซ้อนสี ส่วนกระบวนการพิมพ์ด้วยมืออาจมีการทับซ้อนไม่เท่ากันบ้างแต่ไม่ถึงกับลวดลายที่พิมพ์หรือทับซ้อนจนน่าเกลียด และที่สำคัญสีที่ใช้ในการพิมพ์จะถูกกำหนดและผสมโดยช่าง ซึ่งในลายเดียวกันค่าของสีอาจแตกต่างกันไปตามรอบของการผลิต นี่คือการที่ช่างพิมพ์ลาย โดยใช้ฝีมือคนเป็นจุดเด่น ซึ่งรูปแบบนี้มีเฉพาะผ้าไหมพัสดรรูปเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนายศพร บรรเทิงสุข (2556) การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามพบว่ายังมีปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย การที่คงรักษาวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้แก่อาชีพการปั้นหม้อ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเจ้าของภูมิปัญญา ส่งเสริม สนับสนุนอย่างเหมาะสมให้เกิดการพัฒนา คงรักษาและสืบทอดต่อไปในสังคม

มนต์เสน่ห์ลวดลายผ้า

จากเดิมสมัยพระองค์เจ้าบรมเดชทรวงออกแบบลวดลายพิมพ์ผ้าเป็นลายไทยเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากทรงได้ลายต้นแบบโบราณจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เช่นลายราชรถ ลายรามสูร ลายเทพพนม ลายกิริรีไก่อฟ้า ฯลฯ ต่อมาหม่อมเจ้าหญิงผจงจิตทรงดำเนินงานสานต่อของเดิม และทรงพัฒนาสินค้าและโรงงานให้ทันสมัยรวมไปถึงการออกแบบและดัดแปลงลวดลายให้เป็นสมัยนิยมกล่าวคือทรงนำลวดลายสากลมาผสมผสานกับลายไทยได้อย่างสวยงามและกลมกลืน ทำให้เห็นความทันสมัย ซึ่งในขณะเดียวกันก็ยังอนุรักษ์ของไทย ๆ ไว้ไม่เสื่อมคลาย ดังนั้นจึงเกิดลายไทยประยุกต์ขึ้นในที่สุด กล่าวโดยสรุปปัจจุบันการออกแบบลวดลายผ้าพิมพ์ นั้นโรงงานไหมพัสดร์แบ่งลวดลายผ้าออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ลายไทย และลายประยุกต์

ลายไทย

เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของผ้าไหมพัสดร์ ได้แก่ลายราชรถ ลายหัวโขน ลายดอกพิกุล ลายเทพพนม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายกรวยเชิงใบเทศ ลายประจายามใบเทศ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ใบเทศ หรือลายก้านตอดอกลายไทย ที่โดดเด่นของโรงงานไหมพัสดร์คือ ผ้าเกี่ยวพิมพ์ลายทอง ซึ่งเดิมเป็นผ้าภูษาทรงของรัชกาลที่ 4 เป็นผ้าพิมพ์ลายทอง มีเชิงและขอบลายทอง (ประเทือง ทองรอด, 2554) จากเดิมผ้าเกี่ยวทองมีแต่สีแดง ดำ ทอง ปัจจุบันทางโรงงานไหมพัสดร์ได้พัฒนาเปลี่ยนแต่สีพื้นผ้าเช่น สีฟ้า สีเขียว แต่ลักษณะลายยังคงเหมือน เพื่อให้ดูร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น ผ้าเกี่ยวทองมีลักษณะเป็นผืนยาว 3 เมตร กว้าง 1 เมตร มีเชิงลายไทยสองด้าน

ผ้าเกี้ยวพิมพ์ทอง
ที่มา : Khomapastr LazMall LaZada

ผ้าเกี้ยวพิมพ์ทอง
ที่มา : Facebook Khomapastr

ลายเทพพนม
ที่มา : Facebook Khomapastr

ลายประยุกต์

เป็นลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว ได้แก่ ลายนก ลายดอกไม้ ใบหญ้า ปัจจุบัน ลวดลายที่ได้รับความนิยมของร้าน เป็นลวดลายสากลเป็นหลัก รวมทั้งลวดลายประจำปี เช่นลายนักชัทร ปีกุนก็พิมพ์ลายหมี่ เป็นต้น แต่ละปีจะมีคนมาตามซื้อเก็บสะสม นอกจากนี้ยังมีลวดลายหลากหลาย เช่นลาย อักษรไทย ได้รับความนิยมมาก หรือลายขนมเปียกปูน ลายถั่วลิสง ลายดอกโป๊ยเซียน ลายไฟทอง ลายเด็กเล่นงูกิน หาง ลายสามเหลี่ยม ลาย ก.ไก่ ข.ไข่ ลายรามสูร ฯลฯ การออกแบบลายประยุกต์เป็นการออกแบบขึ้นมาใหม่ โดยประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ และสถานการณ์ในปัจจุบันนั้น ๆ เป็นการปรับให้เข้ากับกลุ่มลูกค้าที่สนใจทุกเพศ ทุกวัย

ผ้าพิมพ์ลายประยุกต์

ที่มา : Facebook Khomapastr

ผ้าพิมพ์ลายประยุกต์

ที่มา : Facebook Khomapastr

ผ้าพิมพ์ลายประยุกต์ – ประจำปีนักชัทรที่มา :
Facebook Khomapastr

ผ้าพิมพ์ลายอักษรไทย
ที่มา : Facebook Khomapastr

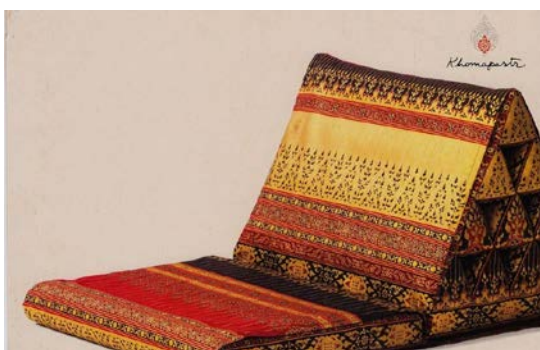
จากมนต์เสน่ห์ด้านลวดลายของผ้าไหมพัสดร์ ในรูปแบบลวดลายเฉพาะด้านซึ่งมีปรากฏตั้งแต่จุดเริ่มต้นโดยนำลวดลายไทยมาใช้เพื่อความสวยงามแบ่งชนชั้นในการสวมใส่ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ขุนนาง เจ้านาย ในสมัยนั้นเป็นการนำลวดลายไทยมาใช้ในด้านชั้นเชิงของการบ่งบอกถึงสถานะได้ทันที ต่อมามีการประยุกต์ลวดลายเพิ่มเติมเพื่อให้มีเอกลักษณ์และรูปแบบเฉพาะของผ้าไหมพัสดร์เพิ่มขึ้น มีวิถีไทย มีลวดลายการเล่นเพื่อบ่งบอกถึงวัฒนธรรมไทยอันเป็นรูปแบบเฉพาะ ยังทำให้ลายผ้าไหมพัสดร์น่าสนใจมากขึ้นตลอดจนนำมาใช้เป็นการตัดเย็บใช้ในส่วนต่าง ๆ ของชีวิตจริง นอกเหนือไปจากเครื่องแต่งกายแล้ว ยิ่งทำให้ผ้าไหมพัสดร์พัฒนาต่อยอดลวดลายผ้าเกิดการสร้างสรรค์การใช้องค์ประกอบสิ่งที่พบเห็นจากธรรมชาติ ตามสถานการณ์ เหตุการณ์ในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความทันสมัย แต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งผู้ที่ได้พบเห็นจะทราบทันทีว่านี่คือผ้าไหมพัสดร์ที่ผลิตขึ้นมาตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพปัจจุบัน และนี่คือมนต์เสน่ห์ของลวดลายผ้าไหมพัสดร์ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อัจฉราพร ไชยะสูตร (2526, หน้า 24) กล่าวว่า การออกแบบย่อมจะมีแนวคิดสร้างสรรค์หรือสิ่งคล้อยใจในการออกแบบแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นจากธรรมชาติ จากลายเรขาคณิต จากของดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วปรับปรุงให้เข้ากับวัตถุประสงค์ของงานที่ผลิตออกมาหรือได้มาจากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นต่าง ๆ โดยมีกระบวนการและการวางแผนในการออกแบบ

มนต์เสน่ห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์

จากเดิมโรงงานผ้าไหมพัสดร์ผลิตผ้าเพื่อจำหน่ายเป็นผืน ตัดแบ่งจำหน่ายเป็นหลา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การพัฒนารูปแบบของลวดลายและรูปแบบของผลิตภัณฑ์จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ผู้ประกอบการ และนักออกแบบของโรงงานเป็นผู้มีส่วนร่วม ในการตัดสินใจว่าจะผลิตในรูปแบบใด โดยใช้ผ้าพิมพ์ลายแบบไหนที่ใช้เป็นส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ ในประเภทร้าน ๆ โดยแบ่งได้ดังนี้คือ

1. ผ้าเกี่ยวพิมพ์ทอง

จากเดิมโรงงานผ้าไหมพัสดร์ผลิตเพื่อการจำหน่ายเป็นผืน แต่ในปัจจุบันนำมาเป็นส่วนประกอบในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่นปลอกหมอนอิง กล่องทิชชู ถุงใส่ของ ฯลฯ เป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นไทยและความเป็นสากล เพื่อเพิ่มมูลค่าและตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างลงตัว

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากผ้าเกี่ยวพิมพ์ทอง
ที่มา : Facebook Khomapastr

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากผ้าเกี่ยวพิมพ์ทอง
ที่มา : Facebook Khomapastr

2. ผ้าพิมพ์ลายต่าง ๆ ที่พิมพ์เป็นพับเพื่อตัดจำหน่าย

การนำผ้าพิมพ์ลายต่าง ๆ ของโรงงานโคมพัสตร์มาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป หมวก กระเป๋าถือ กระเป๋าตังค์ ตุ๊กตา กรอบรูป ปillow หอนขวาง ผ้ารองจาน ฯลฯ และของที่ระลึกอื่น ๆ

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกาย
ที่มา: Facebook Khomapastr

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ในเทศกาลเดือนแห่งความรัก
ที่มา: Facebook Khomapastr

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากผ้าลายประยุกต์
ที่มา: Facebook Khomapastr

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากผ้าลายประยุกต์
ที่มา: Facebook Khomapastr

3. ผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้าสั่งทำเป็นพิเศษตามใบสั่งซื้อของลูกค้าโดยเฉพาะ มีทั้งผ้าผืน ผ้าปูเตียง อุปกรณ์บนโต๊ะอาหาร ลายผ้าพิมพ์จะเป็นลิขสิทธิ์ของลูกค้า โรงงานจะไม่นำมาผลิตเพื่อการจำหน่ายอีก

ตัวอย่างงานสั่งทำพิเศษ
โรงแรมแสดนคาร์ต หัวหิน
ที่มา : Facebook Khomapastr

ตัวอย่างงานสั่งทำพิเศษ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ที่มา : Facebook Khomapastr

มนต์เสน่ห์ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพัสดร์ ด้วยร้านผ้าไหมพัสดร์พัฒนาในเรื่องของลวดลายผ้า และใช้ผ้าไหมพัสดร์สร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ รูปแบบ คุณภาพ และราคาของสินค้าเหมาะสม ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแวะซื้อ แวะชม เมื่อมาเที่ยวอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพัสดร์เป็นสินค้าที่ระลึก สินค้าที่ประจำท้องถิ่นอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เปรียบเสมือนตัวแทนของประสบการณ์ และความทรงจำในการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวระลึกถึง และอยากจะกลับมาเที่ยวอีกในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนายวัลลภ ทองอ่อน (2536) ศึกษาพัฒนา การผลิตและ บทบาททางสังคมของผ้าไหมสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การผลิตผ้าไหมสัน กำแพง ได้พัฒนาการดำเนินการการตลาดจนได้รับการพัฒนาให้เป็น “สัญลักษณ์ทางพื้นที่” ในรูปลักษณะของของที่ ระลึก และได้มีส่วนผลักดันให้พื้นที่อำเภอสันกำแพงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และมีส่วนดึงดูด งานหัตถกรรมอื่น ๆ เข้าสู่อำเภอสันกำแพง จนทำให้ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐบาลและเอกชน

สรุปผล

จากการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า ผ้าไหมพัสดร์ มีกรรมวิธีการผลิตไม่แตกต่างไปจากเดิมสักเท่าไร โดยโรงงานผ้าไหมพัสดร์ยังคงพิมพ์ผ้าด้วยมือเหมือนสมัย 70 ปีที่แล้วจวบจนถึงทายาทรุ่นที่ 3 ยังไม่เปลี่ยนแปลง มีเพียงการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้บ้างในบางกระบวนการ เช่น ชัก อบ รีดผ้าให้แห้งไม่ให้สีก หลังจากพิมพ์ลายผ้าเสร็จ แล้วเท่านั้น เหตุผลที่ต้องใช้เทคนิคสมัยเดิมอยู่เพราะต้องการอนุรักษ์ความดั้งเดิมให้ยังคงไว้ ส่วนเรื่องของรูปแบบ และลวดลายก็ยังคงเดิม ผ้าไหมพัสดร์มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องของลายผ้า โดยเฉพาะลายผ้าเกี่ยวทองซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ประจำร้านไหมพัสดร์ ที่สร้างชื่อเสียงและความสวยงามเป็นอย่างมาก โดยลายเกี่ยวทองนั้นยังคงเดิม มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของสี โดยเปลี่ยนแปลงการให้สีเพื่อคู่ทันสมัยเข้ากับยุคปัจจุบันส่วนลายผ้าอื่น ๆ นอกเหนือจากผ้าเกี่ยวทองแล้วโรงงานไหมพัสดร์ก็ยังคงผลิตลายผ้าลายเก่า ๆ ตั้งแต่เมื่อครั้งตั้งโรงงานซึ่งยังได้รับความนิยมอยู่ เช่น ลายหนุมาน ลายหัวโขน และออกแบบลายใหม่ ๆ ให้เป็นไปตามยุคตามสมัย อาทิเช่น ลาย ก.ไก่. ข.ไข่ ลายนกขัตรี ฯลฯ

ในเรื่องของผลิตภัณฑ์ของผ้าไหมพัสดร์นั้น ทางโรงงานพัฒนานำผ้าไหมพัสดร์มาเป็นส่วนประกอบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยใช้ลายผ้าไหมพัสดร์แบบดั้งเดิม และแบบประยุกต์ เช่น ปลอกหมอน กระเป๋า ของที่ระลึก เสื้อผ้าสำเร็จรูป ฯลฯ ได้อย่างลงตัว ทันสมัย เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และมีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าที่ระลึกในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่นักท่องเที่ยวต้องแวะซื้อ แวะชม ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพัสดร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่าผ้าไหมพัสดร์เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงมีเอกลักษณ์เฉพาะบ่งบอกถึงความเป็นไทย ราคาของผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับคุณภาพ รวมถึงแบบและรุ่นของสินค้า นักท่องเที่ยวที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์มีแนวโน้มว่าจะกลับมาซื้อซ้ำอีก กล่าวคือเมื่อนักถึงสินค้าที่เหตุการณ์ที่หัวหินจะนึกถึงผ้าไหมพัสดร์เป็นลำดับแรกและต้องการที่จะซื้อผ้าไหมพัสดร์เวลาในเที่ยวหัวหินในอนาคต (นวนันท์ ศรีสุข และคณะ, 2558)

บรรณานุกรม

- กฤษฎา พิณศรี และคณะ. (2536). ความสัมพันธ์ระหว่างลวดลายที่ปรากฏบนผ้าพิมพ์ กับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี: กรณีศึกษาเฉพาะผ้าพิมพ์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร. งานวิจัยสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ประเทือง ทองรอด. (2554). ผ้าเกี่ยวทองเอกสารประกอบการบรรยายสรุปผ้าเกี่ยวทองและการแต่งกาย ด้วยผ้าเกี่ยวทอง (หน้า 5). โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย).
- นวนันท์ ศรีสุกใส และคณะ (2558). ส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพัสดร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, 11(3), 15-23.
- ยศพร บรรเทิงสุข. (2556). การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขาว อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วัลลภ ทองอ่อน. (2536). พัฒนาการการผลิตและบทบาทหน้าที่ทางสังคมของผ้าไหมล้านกำแพง. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. (2552). เผยแนวคิดนักออกแบบนางงามชุดประจำชาติ. วันที่ค้นข้อมูล 1 เมษายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://women.kapook.com/view2232.html>
- อัจฉราพร ไชยะสุต. (2526). การออกแบบลายผ้าและเทคนิคการพิมพ์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือกรุงเทพมหานคร.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน. พิสิทธ์เซ็นเตอร์.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2547). ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตกฉบับสมบูรณ์. มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2538). ท้าวสุรนารี อนุสาวรีย์ 'สามัญชน' คนแรกในระบอบประชาธิปไตย. ศิลปวัฒนธรรม, 17(2), 200-20.